

UNPAID WORK IN THE CONTEXT OF HUMAN CAPITAL DEVELOPMENT

NEPLATENÁ PRÁCA V KONTEXTE ROZVOJA ĽUDSKÉHO KAPITÁLU

Abstract

The basic difference between paid and unpaid works is the fact, that the performance is not rewarded by an income, however from the economic point of view opportunity cost occurs. The aim of the paper is based on the theory of human capital to describe correlation between its development and unpaid work carried out by individuals in households and thus bring consequences that arise between the seemingly unrelated items. The content of the paper is based on the research of unpaid work in Slovakia realised within the project VEGA by Department of Economics, Faculty of Economics UMB. It points out the relationship between the level of education (factor, which is significant for creation of human capital) and the extent of unpaid work in economy. Educational Structure of population, extent of paid and unpaid work are nowadays the factors which significantly influence the level of economic growth.

Keywords: Unpaid work. Education. Human capital. Economic growth.

Abstrakt

Činnosti neplatenej práce môžeme považovať za prirodzené aktivity jednotlivcov, ktorí ich výkonom v rámci svojho času realizujú činnosti, ktoré vyplývajú z ich potrieb, životného štýlu ako aj záľub a ich realizáciou dochádza k saturácii neuspokojených potrieb. Markantným rozdielom medzi prácou platenou a neplatenou je, že za jej výkon jednotlivci nepoberajú dôchodok, ale z ekonomického pohľadu im vznikajú alternatívne náklady v podobe strateného dôchodku v krátkodobom horizonte. Cieľom príspevku je na základe teórie ľudského kapitálu nachádzať prienik medzi jeho rozvojom a neplatenou prácou, ktorú vykonávajú jednotlivci v domácnostiach a priblížiť tak konškvencie, ktoré vyplývajú medzi uvedenými zdanlivo nesúvisiacimi predmetmi skúmania. Na základe

výsledkov primárneho prieskumu v oblasti neplatenj práce na Slovensku je ambíciou príspevku poukázať na vzájomný vzťah medzi dosiahnutou úrovňou vzdelania a rozsahom neplatenj práce. Získané vzdelanie, práca platená, ako aj neplatená zohrávajú v súčasnosti príležitosť k prispievaniu ekonomického rastu, v ktorom má svoje miesto aj ľudský kapitál.

Kľúčové slová: Neplatená práca. Vzdelanie. Ľudský kapitál. Ekonomický rast.

ÚVOD

Článok sa zameriava na skúmanie neplatenj práce ľudí v kontexte činností, ktoré sa nepriamo podieľajú na tvorbe ľudského kapitálu v ekonomike. Ľudia rozdeľujú svoj čas na činnosti, ktoré môžu byť klasifikované ako platená práca, neplatená práca a nepracovné aktivity („žiadna práca“). Východiskom pre rozlíšenie platenej a neplatenj práce predstavuje Systém národných účtov 2008 (SNA, zverejňovaný OSN), ktorý poskytuje koncepčný rámec a zároveň stanovuje medzinárodný štatistický štandard pre meranie a klasifikácie ekonomických činností. Z neho vychádzajúca metodika Eurostatu presne vymedzuje činnosti v domácnosti, z ktorých človek nemá nárok na žiadnu odmenu. Tieto aktivity sú považované za neplatenú prácu. V porovnaní s platenou prácou sa neplatenj práci dostáva menej pozornosti, čo ale neznamená, že je pre spoločnosť menej dôležitá. (Kaščáková, Nedelová, Považanová, 2013)

Ľudský kapitál je možné vymedziť rôznym spôsobom. Pre potreby tejto state budeme pod ľudským kapitálom rozumiť (v súlade s vymedzením OECD) vedomosti, zručnosti, schopnosti a ďalšie atribúty jednotlivca, ktoré sú relevantné pre ekonomickú aktivitu a sú schopné podporovať ekonomický rast. Výkon činností neplatenj práce tak nepriamo prispieva k získavaniu a rozširovaniu zručností a schopností, ktorými jednotlivci disponujú a týmto spôsobom sa do určitej miery podieľa na tvorbe ľudského kapitálu v ekonomike, čo má následne vplyv na hospodársku výkonnosť krajiny. Podľa OECD je najdôležitejším determinantom dlhodobého ekonomického rastu logické a kreatívne myslenie. Kvalita vzdelávania môže preto výrazne ovplyvniť životnú úroveň budúcich generácií. (Hanushek, Woessmann, 2015)

1 CIEĽ, DÁTA A METODOLÓGIA

Pri spracovávaní príspevku budeme vychádzať z teoretických prístupov k problematike v rovinách skúmania neplatennej práce, ako aj teórie ľudského kapitálu, ktoré nám poskytnú základ pre úvahy vyplývajúce z ich samotnej podstaty. V stati tiež využijeme výsledky primárneho prieskumu projektov VEGA č. 1/1141/11 a VEGA č. 1/0935/13, ktoré sa realizovali riešiteľským kolektívom na Ekonomickej fakulte Univerzity Mateja Bela. Výsledky primárneho prieskumu budú nápomocné najmä pri interpretácii záverov v teoretickej rovine skúmania, ale do určitej miery poskytnú aj praktický pohľad na súvislosti ľudského kapitálu a neplatennej práce. Cieľom state je na základe vybraných prístupov teórie ľudského kapitálu identifikovať súvislosti medzi jeho rozvojom a neplatenou prácou, ktorú vykonávajú jednotlivci v domácnostiach a priblížiť tak konzekvencie, ktoré vyplývajú medzi uvedenými zdanlivo nesúvisiacimi predmetmi skúmania. Cieľ príspevku sme rozčlenili na čiastkové hypotézy, ktoré budeme overovať najmä na základe výsledkov primárneho prieskumu realizovaného v podmienkach Slovenskej republiky. Za prínos pokladáme najmä skutočnosť, že dosiahnuté výsledky primárneho prieskumu v oblasti skúmania neplatennej práce na Slovensku sú ojedinelé, čo vytvára priestor pre ich možnú interpretáciu v širších spoločensko-ekonomických podmienkach. V rámci príspevku formulujeme dve nasledujúce čiastkové hypotézy:

H1: Predpokladáme, že s narastajúcou úrovňou vzdelania je priemerná dĺžka času venovaná neplatennej práci, vyjadrená v hodinách za deň, nižšia.

H2: Predpokladáme, že s nárastom príjmov klesá objem neplatennej práce, ktorý jednotlivci vykonávajú.

Samotná formulácia uvedených hypotéz vyplýva z charakteru neplatennej práce a rovnako aj ľudského kapitálu, ktorého nositeľom je jednotliviec. Priblíženie skúmanej problematiky z teoretického uhla pohľadu, ako aj praktických aspektov prezentujeme v nasledujúcich častiach state. Spoločným problémom pri empirickom skúmaní neplatennej

práce a ľudského kapitálu je ich obtiažna merateľnosť. Napriek tomu sa pokúsime naznačiť ich ekonomický význam a poukázať na vzájomné súvislosti, ktoré vyplývajú z ich vzájomného vzťahu.

2 VYMEDZENIE CHARAKTERU NEPLATENEJ PRÁCE

Zo samotnej podstaty pojmu neplatenej práce vyplýva skutočnosť, že sa jedná o prácu, ktorá jednotlivcom neprináša finančnú odmenu vo forme dôchodku, ktorý by mohol byť alokovaný na súčasnú, alebo budúcu spotrebu, ale jej ekonomické aj mimoekonomické prínosy môžeme vnímať vo viacerých oblastiach. Akúkoľvek prácu môžeme považovať za činiteľ, prispieva ku formovaniu a rozvíjaniu ľudského kapitálu, čo predstavuje pre jednotlivcov možnosť získavať skúsenosti, zručnosti, postoje, ktoré často nie je možné substituovať. Pri neplatenej práci je možné predpokladať, že získavané benefity pre jednotlivcov nemusia mať vždy okamžitý efekt, ale práve naopak jej výkonom môžu získavať skúsenosti zúročiteľné v budúcnosti v osobnom, ako aj profesijnom živote. „Najčastejšie je neplatená práca definovaná ako akákoľvek užitočná činnosť mimo trhu práce bez nároku na finančnú odmenu, pričom práve práca v domácnosti a dobrovoľníctvo sú považované za jej reprezentatívne formy.“ (Orviská, 2012) Z národohospodárskeho pohľadu je celkový objem neplatenej práce významná súčasť výkonu ekonomiky, ktorá nie je zachytená v hrubom domácom produkte. Zahŕňa široký okruh činností mimo oficiálneho trhu práce, ktoré nie sú finančne odmeňované, neprechádzajú trhom a preto nie sú štatisticky exaktne evidované. Neplatená práca predstavuje akúkoľvek činnosť využívajú obmedzené ekonomické zdroje na uspokojovanie ľudských potrieb – prácu v domácnosti, starostlivosť o deti, dobrovoľníctvo, prácu v dobrovoľných organizáciách, pomoc v rodinnom podniku a iné. (Kaščáková, 2012) Z makroekonomického pohľadu z hľadiska rastu výkonnosti ekonomiky a podpory zamestnanosti je preto žiadateľné, aby sa znižoval objem neplatenej práce v domácnostiach cestou vytvárania takej podoby a štruktúry trhových substitútov, ktorá by dokázala nahradiť niektoré druhy domácich prác a výroby a presunula by tak produkciu prostredníctvom oficiálneho trhu. Domnievame sa však, že tradičné činnosti neplatenej práce, patriace do sféry rodinného prostredia, predstavujú významné determinanty ďalšieho pretrvávania

neplatenj práce v rodinách, čomu nasvedčujú najmä neekonomické faktory. (Kika, Martinkovičová, 2012)

Výkon neplatenj práce jednotlivcom, ako bolo uvedené, ovplyvňujú aj neekonomické motívy spojené so získavaním užitočnosti, ktoré neplatená práca poskytuje. Toto môže byť vo veľkej miere spojené s tradičnými činnosťami neplatenj práce, ako aj zaužívanými stereotypmi správania sa jednotlivcov, ktoré sú formované prostredím, kde sa neplatená práca vykonáva. Z nášho uhľa pohľadu je vhodné venovať pozornosť motívom výkonu neplatenj práce v kontexte rozvoja ľudského kapitálu, ktorý sa v súčasnosti dostáva do popredia, ako ďalší výrobný faktor, ktorý dopĺňa zaužívané neoklasické vymedzenie.

Pôvodné neoklasické rastové modely modelovali makroekonomický výstup ako priamu funkciu množstva kapitálu a práce pri danej technologickej úrovni v sledovanom období. (Solow, 1957) Novšie neoklasické modely rastu zahŕňajú ľudský kapitál medzi kľúčové faktory produkcie. Zmeny vo vzdelanostnej úrovni obyvateľstva podľa autorov podporujú ekonomický rast. (Mankiw, Romer, Weil, 1992)

Iný pohľad ponúkajú niektoré endogénne rastové teórie, v ktorých technológia predstavuje endogénny faktor rastu. V týchto teóriách vzdelávanie zvyšuje inovačnú kapacitu ekonomiky prostredníctvom rozvojanových myšlienok a technológií. Lucas (1988), Romer (1990), Aghion, Howitt (1998)

Jeden z najvýznamnejších ekonómov 20. storočia J. M. Keynes predpovedal v budúcnosti rozšírenú technologickú nezamestnanosť. Pokrok v nových technológiách nadobudol v posledných desaťročiach dynamický charakter a významne ovplyvňuje vývoj súčasných ekonomík. Technologické zmeny sa bezprostredne spájajú s potrebou osvojiť si nové znalosti a rozvíjať nové zručnosti jednotlivcov, keďže nové výrobky a služby sú výsledkom veľkého množstva naakumulovaných znalostí, to začína klásť zvýšené nároky na rozvoj ľudských poznatkov, zručností a schopností, ktoré v meniacom sa technologickom prostredí zastarávajú“. (Čaplánová, Martincová, s. 93, 2014) Z dlhodobého hľadiska bude preto čoraz väčší tlak na vzdelávanie, aby bolo schopné reflektovať na zvýšené nároky s ohľadom na inovačnú a technologickú náročnosť súčasnosti. Jedným z kľúčov toho, aby bol človek na trhu práce užitočný aj o desiatky rokov, je schopnosť osvojovať si nové poznatky, vedomosti a zručnosti.

3 ANALÝZA VZŤAHU MEDZI UKAZOVATEĽMI VZDELANIA A NEPLATENOU PRÁCOU

V rámci statečerpáme dáta z výsledkov primárneho prieskumu projektu VEGA č. 1/1141/11, ktoré dovoľujú overiť čiastkové hypotézy, ktoré sme naformulovali. Priebeh hlavného prieskumu bol realizovaný dotazníkovou formou, v rámci ktorého bolo oslovených spolu 1564 domácností. Prieskum bol realizovaný na vzorke 4435 jednotlivcov v rámci ktorého bolo cieľom zistiť, čo najviac charakteristík spojených s výkonom neplatenej práce. Prieskum spĺňal požiadavky reprezentatívности podľa pohlavia, počtu členov domácností a príslušnosti k priestoru ku krajom. Vykonávané činnosti neplatenej práce, ktoré sme sledovali v domácnostiach podľa medzinárodných štandardov tak, aby bolo možné výsledky prieskumu porovnávať aj s ďalšími krajinami, uvádzame v tabuľke č. 1.

Tabuľka č. 1 – Činnosti neplatenej práce zisťované v rámci dotazníkového prieskumu

Činnosť neplatenej práce
Príprava jedál
Domáce práce – upratovanie
Výroba a údržba textílií
Záhradkárstvo a starostlivosť o zvieratá
Výstavba (stavebníctvo) a rekonštrukcie
Nakupovanie a služby
Starostlivosť o deti
Starostlivosť o dospelých
Dobrovoľnícka práca

Prameň: Vlastné spracovanie na základe dotazníka k projektu VEGA č. 1/1141/11 – „Trh práce v kontexte špecifik neplatenej práce, meranie jej rozsahu a dopadu na domácnosti, podnikateľskú sféru a ekonomiku.“

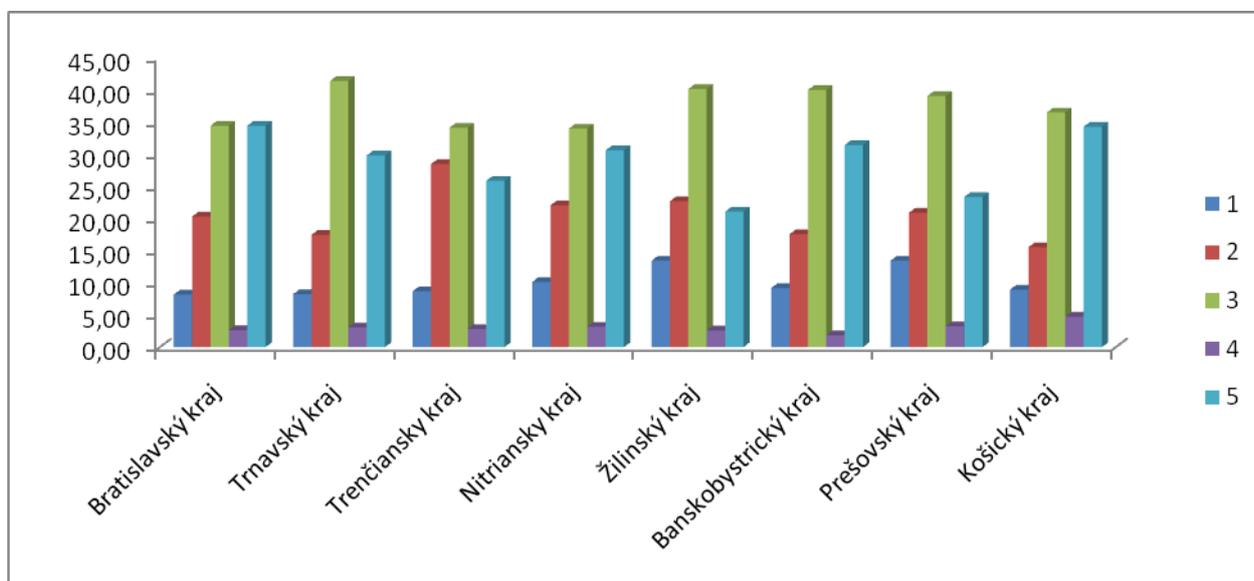
Vykonávané činnosti neplatenej práce boli v rámci realizovaného prieskumu zisťované aj vo vzťahu k dosiahnutej úrovni vzdelania. Jednotlivé úrovne dosiahnutého ukončeného vzdelania respondentov sú uvedené v tabuľke č. 2.

Tabuľka č. 2 – Kategórie úrovne ukončeného vzdelania zisťované dotazníkovým prieskumom

Dosiahnutá ukončená úroveň vzdelania	Stupeň
Základná škola, všetky ročníky.	1.
Stredné odborné školy a učilištia v dĺžke trvania menej ako 4 roky.	2.
Gymnaziá, stredné odborné školy, odborné učilištia v dĺžke trvania minimálne 4 roky. Nadstavbové štúdium v dĺžke trvania 2 roky. Pomaturitné vzdelávanie v dĺžke trvania menej ako 2 roky.	3.
Nadstavbové štúdium, pomaturitné vzdelávania viac ako 3 roky.	4.
Bakalárskej, magisterskej, inžinierskej, doktorskej a doktorandskej štúdiu.	5.

Prameň: Vlastné spracovanie na základe dotazníka k projektu VEGA č. 1/1141/11 – „Trh práce v kontexte špecifik neplatennej práce, meranie jej rozsahu a dopadu na domácnosti, podnikateľskú sféru a ekonomiku.“

Zastúpenie respondentov podľa úrovne dosiahnutého vzdelania a krajskej príslušnosti ilustrujú Graf č. 1 a tabuľka č. 3.

Graf 1 – % zastúpenie obyvateľov v jednotlivých krajoch podľa dosiahnutej úrovne vzdelania za rok 2011

Prameň: Vlastné spracovanie na základe dotazníkového prieskumu VEGA č. 1/1141/11

Tabuľka č. 3

Kraj/dosiahnutá úroveň vzdelania	1	2	3	4	5
Bratislavský kraj	8,17 %	20,31 %	34,43%	2,65 %	34,44 %
Trnavský kraj	8,23 %	17,48 %	41,39 %	3,08%	29,82 %
Trenčiansky kraj	8,7 %	28,48 %	34,12 %	2,83 %	25,87 %
Nitriansky kraj	10,14 %	22,06 %	34 %	3,18 %	30,62 %
Žilinský kraj	13,45 %	22,7 %	40,16 %	2,61 %	21,08 %
Banskobystrický kraj	9,18 %	17,55 %	40 %	1,84 %	31,43 %
Prešovský kraj	13,45 %	20,91 %	39,06 %	3,24 %	23,34 %
Košický kraj	8,95 %	15,54 %	36,49 %	4,73 %	34,29 %

Prameň: Vlastné spracovanie na základe dotazníkového prieskumu VEGA č. 1/1141/11

Na základe výsledkov dotazníkového prieskumu sme zisťovali, koľko hodín v priemere venujú neplatenej práci jednotlivci v závislosti od dosiahnutej ukončenej úrovne vzdelania.

V nadväznosti na hypotézu č. 1 sme spracovali výsledky z dotazníkového prieskumu, ktoré nám pomohli zistiť, či existuje závislosť medzi priemernou dĺžkou času, ktorú jednotlivci venujú neplatenej práci a ukončenou úrovňou vzdelania. Predpokladali sme, že s nárastom úrovne vzdelania budú jednotlivci venovať neplatenej práci v priemere menší počet hodín za týždeň. Uvedený predpoklad sme formulovali z logického dôvodu, ktorý vyplýva zo skutočnosti, že vyššie kvalifikovaní jednotlivci vo všeobecnosti dosahujú vyšší príjem, čo môže predznamenávať, že nemusia vykonávať určité činnosti neplatenej práce sami, ale môžu využívať napr. trhové substitúty, ktoré si zaplatia. „S určitou mierou zjednodušenia je možné predpokladať, že s narastajúcou úrovňou vzdelania, s ďalším získavaním a zlepšovaním schopností a zručností, dochádza k vyššej akumulácii ľudského kapitálu“. (Jurečka, 2013) Teória ľudského kapitálu predpokladá, že pracovník s vyššou vybavenosťou ľudským kapitálom produkuje vyšší hraničný produkt (z dôvodu vyššej produktivity práce), a preto jej lepšie honorovaný. Vyšší príjem mu umožňuje „vzdať sa“ niektorých činností neplatenej práce.

V tabuľke č. 3 predkladáme súhrnne spracované výsledky vyplývajúce z dotazníkového prieskumu v nadväznosti na overenie hypotézy č. 1, uvedenej v metodológii článku. Tabuľka č. 4 vyjadruje priemerný počet hodín, ktorí jednotlivci (respondenti) venujú neplatenej práci v priemere za deň, za všetky činnosti neplatenej práce tak, ako sme ich uviedli v tabuľke č. 1.

Tabuľka č. 4 – Priemerný denný počet hodín výkonu neplatenej práce v závislosti od dosiahnutej úrovne ukončeného vzdelania.

Stupeň dosiahnutej úrovne vzdelania	Priemerný denný počet hodín výkonu neplatenej práce
1.	2, 26 hod.
2.	3,97 hod.
3.	3,81 hod.
4.	4,17 hod.
5.	3,59 hod.

Prameň: Spracované na základe dotazníkového prieskumu projektu VEGA č. 1/1141/11

Na základe spracovaných výsledkov dotazníkového prieskumu môžeme hypotézu č. 1 zamietnuť, nakoľko medzi jednotlivými úrovňami vzdelania a výkonom neplatenej práce v priemere za týždeň neexistujú signifikantné rozdiely, ktoré by uvedenú hypotézu č. 1 potvrdzovali. Z realizovaného dotazníkového prieskumu vyplýva viacero záverov, dopĺňajú kontext príspevku.

„Celkový priemerný čas strávený výkonom neplatenej práce za rok 2011 za všetky sledované činnosti, ktoré boli primárnym prieskumom kvantifikované týždennou hodnotou, predstavoval v prípade žien takmer 36 hodín a 22 hodín u mužov. Ženská časť populácie venuje najviac hodín neplatenej práce prípravou jedál a zároveň starostlivosťou o deti, čo spolu predstavuje týždenne v priemere za Slovensko 17 hodín. Muži venujú neplatenej práci čas, ktorý je spojený najmä s prípravou jedál a údržbou obydľia. Objem neplatenej práce u nich predstavuje cca. 5 hodín týždenne, čo je výrazne menej v porovnaní s realizáciou týchto prác u žien.(Hronec, Kollár, Kubišová, 2014) Pri porovnávaní rozdielov medzi mužmi a ženami sa ukázal aj rozdiel stráveného času v platenom zamestnaní. Týždenný objem času, stráveného v platenom zamestnaní bol u mužov $43,8 \pm 12,7$ hodín a u žien $39,7 \pm 13,8$ hodín. (Kaščáková, 2012)

Zaujímavým zistením vyplývajúcim z realizovaného prieskumu je skutočnosť, ktorá vypovedá o vzťahu jednotlivcov k neplatenej práci. V tomto prípade pokladáme za postačujúce uviesť dosiahnuté výsledky bez úrovne na dosiahnutú úroveň vzdelania, nakoľko sa nepreukázali významné rozdiely spojené s jej výkonom a vzdelaním. Môžeme konštatovať, že činnosti neplatenej práce vykonávajú oslovení jednotlivci v prevažnej miere radi a dobrovoľne (52,8 %), čo potvrdzuje skutočnosť, kladný vzťah k neplatenej práci. (Kika,

Martinkovičová, 2012) Z uvedených čiastkových záverov je možné usudzovať, že výkon neplatennej práce je spojený s viacerými činnosťami, ktoré sa vyznačujú rôznym charakterom. Bez ich výkonu by nebolo možné zabezpečovať činnosti, ktoré tradične patria do sféry rodinného prostredia, ako aj rad ďalších činností spojených so saturáciou rozmanitých ľudských potrieb. Ak jednotlivci vykonávajú niektoré činnosti neplatennej práce dobrovoľne a radi v tomto prípade je nízka pravdepodobnosť, že budú využívať trhové substitúty. Zamietnutím hypotézy č. 1 je možné predpokladať, že bez ohľadu na dosiahnutú úroveň vzdelania je samotný výkon neplatennej práce so zreteľom na jej neekonomické prínosy stále podstatnou súčasťou života a najmä možnosťou, ktorá umožňuje okrem tradičného vzdelávania prispievať k rozvoju ľudského kapitálu aj spôsobom, ktorý sa na prvý pohľad nemusí javiť, ako významný.

V rámci metodológie štátnej práce sme overovali hypotézu č. 2, ktorá je spojená s výkonom neplatennej práce a nadväzuje na hypotézu č. 1. Pokladáme za vhodné zistiť aj skutočnosť, či existuje vzťah medzi dosahovanou úrovňou príjmov a objemom vykonávanej neplatennej práce. V tabuľke č. 5 predkladáme spracované príjmové kategórie, ktoré sme z dotazníkového prieskumu VEGA č. 1/1141/11 vyhodnocovali a zároveň poskytujeme aj prehľad priemerného denného počtu hodín v závislosti od príjmovej kategórie.

Tabuľka č. 5 – Denný objem výkonu neplatennej práce v závislosti od príjmovej kategórie

Príjmová kategória	Priemerný denný počet hodín výkonu neplatennej práce
príjem menej ako 200 €	5,24 hod.
príjem od 201 € do 400 €	4,68 hod.
príjem od 401 € do 600 €	3,93 hod.
príjem od 601 € do 800 €	3,71 hod.
príjem od 801 € do 1000 €	3,22 hod.
príjem od 1001 € do 1500 €	3,30 hod.
príjem viac ako 1500 €	2,74 hod.

Prameň: Spracované na základe dotazníkového prieskumu projektu VEGA č. 1/1141/11

Na základe tabuľky č. 5 môžeme konštatovať, že nie je možné jednoznačne vysloviť záver, že s narastajúcou úrovňou príjmu klesá priemerný počet hodín neplatennej práce za týždeň. Hypotézu č. 2, ktorú sme naformulovali môžeme zamietnuť. Je však, možné

zhodnotiť, že v príjmovej kategórii 1 500 € a viac, je mierne nižší denný objem výkonu neplatenej práce, ako v ostatných príjmových skupinách. V rámci dosiahnutých výsledkov v tabuľke č. 5 konštatujeme, že vzdelanostná úroveň jednotlivcov v kategórii 1500 € a viac s ohľadom na dosiahnutie vzdelania bola rôzna, čo znamená, že vyšší príjem jednotlivcov bez ohľadu na vzdelanie môže viesť k využívaniu trhových substitútov po činnostiach neplatenej práce. Nakoľko sa jedná o vysoko príjmovú kategóriu v podmienkach Slovenskej republiky, uvedená skutočnosť nie je v tejto príjmovej kategórii prekvapujúca.

Výsledky našej analýzy sú v súlade s výsledkami ďalších autorov (Považanová, Nedelová, Kollár, 2014), ktorí prichádzajú k záveru, že dopyt po substitútoch k neplatenej práci (trhových službách) nezávisí primárne od ceny služby, ale je ovplyvnený predovšetkým jej dostupnosťou a kvalitou, ako aj inými necenovými faktormi. Z toho vyplýva, že príjem domácnosti v tomto smere nie je kľúčovým faktorom využitia trhových služieb a obmedzenia množstva neplatenej práce. Podobne Huňady a Orviská(2013) komparujú objem neplatenej práce v rozvinutých a rozvojových krajinách a prichádzajú k záveru, že neexistuje významný rozdiel medzi objemom neplatenej práce v týchto skupinách krajín.

V rámci činností neplatenej práce, ktorá tvorí prirodzenú súčasť života sa podieľa na formovaní ľudského kapitálu spôsobom, ktorý si jednotlivci možno ani neuvedomujú a tým sa stáva ich investíciou najmä z dlhodobého hľadiska. Jej opakovaným výkonom napomáha zvyšovať budúce výnosy, čím je možné nachádzať plynulý prienik medzi krátkodobými neekonomickými efektmi neplatenej práce a jej možnej premeny na finančné benefity využiteľné v práci platenej. (Vidová, 2013). Rovnako neplatená práca pomáha vytvárať pracovné návyky a viaceré tzv. mäkké zručnosti, a tým dochádza k valorizácii ľudského kapitálu (Kika – Vallušová, 2014). V nadväznosti na cieľ nášho príspevku sa nám potvrdilo, že samotná úroveň vzdelania nepredstavuje faktor, ktorý by v prípade jednotlivcov bol rozhodujúcim v objeme neplatenej práce, čo môže byť signálom, že neplatená práca, ktorú jednotlivci vo väčšine prípadov vykonávajú radi sa stáva doplnkovým a častokrát nevedomým zdrojom rozvoja ľudského kapitálu. Ak z teórie ľudského kapitálu vyplýva, že vzdelávanie je na prvom mieste vystupujúcom do popredia v oblasti rozvoja ľudského kapitálu, neplatená práca predstavuje skrytý, nevedomý a sekundárny zdroj jeho ďalšej možnej akumulácie.

ZÁVER

V rámci príspevku sme venovali pozornosť priblíženiu súvislostí, ktoré na prvý pohľad zdanlivo nesúvisia. Vymedzili sme prístupy, ktoré sa venujú problematike zvyšovanie úrovne ekonomického rastu, pričom sme upriamili pozornosť na neoklasický prístup, ktorý považuje za podstatné venovať pozornosť zvyšujúcim sa nárokom na ľudský kapitál, ako jednu z podstatných možností zvyšovania úrovne reálneho ekonomického rastu. V nadväznosti na súčasný prístup k ekonomickému rastu, ktorý do popredia kladie rad otázok spojených so vzdelávaním, ľudským kapitálom sme sa snažili nachádzať prienik medzi jednotlivými činnosťami neplatenej práce u jednotlivcov s ohľadom na dosiahnutú úroveň vzdelania. Overením čiastkových hypotéz sme dospeli k záverom, že dosiahnutá úroveň vzdelania nie je signifikantným faktorom, ktorý by podmieňoval rozsah výkonu neplatenej práce v prípade jednotlivcov. Ukazuje sa, že vybrané činnosti neplatenej práce sú vykonávané, či už jednotlivcami, alebo v rámci rodiny stereotypne a zároveň sú vykonávané aj s dosahovaním osobných úžitkov jednotlivcov. Uvedenú skutočnosť považujeme za priaznivú z toho hľadiska, že opakovaním činností, ktoré sú pravidelne vykonávané zjednodušene povedané sa jednoznačne prispieva k zlepšovaniu ľudského kapitálu, ktorý môže byť využívaný na konkrétnom trhu práce. Z národohospodárskeho pohľadu môžeme uvedený fakt považovať za signál, že nie všetky činnosti neplatenej práce budú substituované prostredníctvom oficiálneho trhu, čo opätovne vytvára priestor pre činnosti realizované mimo neho.

Príspevok je jeden z výstupov projektu VEGA 1/0935/13.

POUŽITÁ LITERATÚRA

1. AGHION, P., HOWITT, P. 1998. *EndogenousGrowthTheory*. Cambridge: MIT Press. 1998. MA.
2. ČAPLÁNOVÁ, A., MARTINCOVÁ, M. 2014. *Inflácia, nezamestnanosť a ľudský kapitál z makroekonomického pohľadu*. WoltersKluwers. 2014. 132 s. ISBN 978-80-8168-024-3.
3. HANUSHEK, E. A., WOESSMANN, L. 2015. *UniversalBasicSkills. WhatCountriesStand To Gain*. Paríž: OECD Library. 2015. 116 s. ISBN 978-92-64-23481-9.
4. HRONEC, M. KOLLÁR, J., KUBIŠOVÁ, L. 2014. *Neplatená práca a jej význam pri meraní makroekonomickej aktivity*. 2014. In: *Zborník príspevkov z medzinárodnej vedeckej konferencie*. ISBN 978-0-9889930-0-6.
5. HUŇADY, J. – ORVISKÁ, M. 2012. *Komparácia rozsahu a štruktúry neplatenej práce u nás a v zahraničí*. In : *Trh práce v kontexte špecifik neplatenej práce, meranie jej rozsahu a dopadu na domácnosti, podnikateľskú sféru a ekonomiku*. Recenzovaný zborník vedeckých štúdií (CD ROM), EF UMB Banská Bystrica 2012, 9 s. ISBN 978-80-557-0437-1
6. JUREČKA, V., a kol. 2013. *Makroekonomie*. GradaPublishing. 2013. 352 s. ISBN 978-80-247-4386-8.
7. KAŠČÁKOVÁ, A., NEDELOVÁ, G. 2012. *Kvantifikácia veľkosti neplatenej práce v domácnostiach v SR*. In: *Trh práce v kontexte špecifik neplatenej práce, meranie jej rozsahu a dopadu na domácnosti, podnikateľskú sféru a ekonomiku: zborník vedeckých štúdií VEGA 1/1141/11*. Banská Bystrica : Univerzita Mateja Bela, Ekonomická fakulta. 2012. ISBN 978-80-557- 0437-1.
8. KAŠČÁKOVÁ, A., NEDELOVÁ, G., POVAŽANOVÁ, M. 2013. *Determinantsoftheunpaidwork in Slovakia*. In *Statistika: statistics and economyjournal*. Praha: CzechStatistical Office, 2013. Vol. 93, no. 1. 2013. pp. 47-95. ISSN 0322-788X
9. KIKA, M. - VALLUŠOVÁ, A. 2014. *UnpaidWork in Households – SelectedImplicationsforBusiness Management*. In : *SGEM Conference on PoliticalScience, Law, Finance, Economics and Tourism*. Sofia : STEF92, 2014. ISBN 978-619-7105-28-5.
10. KIKA, M., MARTINKOVIČOVÁ, M. 2012. *Neekonomické súvislosti neplatenej práce 2012*. In: *Trh práce v kontexte špecifik neplatenej práce, meranie jej rozsahu a dopadu na domácnosti, podnikateľskú sféru a ekonomiku: zborník vedeckých štúdií VEGA 1/1141/11*. Banská Bystrica : Univerzita Mateja Bela, Ekonomická fakulta, 2012. ISBN 978-80-557- 0437-1.

11. LUCAS, R. E. 1988. On theMechanicsofEconomicDevelopment. In: *JournalofMonetary Economics*.1988. pp. 3-42.
12. MANKIW, N.G., ROMER, D. WAIL, D.N. 1992. A Contribution to theEmpiricsofEconomicGrowth, In: *TheQuarterlyJournalofEconomics*, Vol. 107, No. 2. 1992. pp. 407-437.
13. OECD. 1998. Humancapitalinvestment:Aninternationalcomparison. 1998. Centre foreducationalresearch and innovation. Paríž : OECD, 1998. 111 p.ISBN 92-64-16067-1.
14. ORVISKÁ, M. 2012. Sociálno-ekonomické súvislosti a význam skúmania a marenia neplatenej práce v kontexte ekonómie šťastia. In: *Trh práce v kontexte špecifik neplatenej práce, meranie jej rozsahu a dopadu na domácnosti, podnikateľskú sféru a ekonomiku: zborník vedeckých štúdií VEGA 1/1141/11*. Banská Bystrica : Univerzita Mateja Bela, Ekonomická fakulta. 2012. ISBN 978-80-557- 0437-1.
15. POVAŽANOVÁ, M., NEDELOVÁ, G., KOLLÁR, J. 2014. Actual and potentialdemandforselectedgoods and services in Slovakia. 2014. In : *SGEM Conference on PoliticalScience, Law, Finance, Economics and Tourism*. Sofia : STEF92, 2014. ISBN 978-619-7105-28-5.
16. ROMER, P. 1990. EndogenousTechnologicalChange. In: *JournalofPoliticalEconomy*, Vol. 99, č.5, part. II, pp. 71-102.
17. SOLOW, R. M. 1957. TechnicalChange and theAggregateProductionFunction. In: *ReviewofEconomics and Statistics*, Vol.39, No.3. pp.312-320.
18. VEGA č. 1/0935/13
19. VEGA č. 1/1141/11
20. VIDOVÁ, J. 2013, Investície do ľudského kapitálu – predpoklad zvyšovania zamestnanosti. 2013. Dostupné na internete: http://www.derivat.sk/files/2013%20casopis/2013_April_Vidova_Inves_do_vzdel.pdf

Adresa autora (spoluautorov)

doc. Ing. Martin Hronec, PhD.
Ekonomická fakulta Univerzity Mateja Bela,
Katedra ekonómie
Tajovského 10, 975 90 Banská Bystrica,
Slovak Republic
Tel.: +0421 (0)48 446 23 18
e-mail: martin.hronec@umb.sk

Ing. Ján Kollár
Ekonomická fakulta Univerzity Mateja Bela,
Katedra ekonómie
Tajovského 10, 975 90 Banská Bystrica,
Slovak Republic
Tel.: +0421 (0)48 446 23 18
e-mail: jan.kollar@umb.sk

Ing. Anna Vallušová, PhD.
Ekonomická fakulta Univerzity Mateja Bela,
Katedra ekonómie
Tajovského 10, 975 90 Banská Bystrica,
Slovak Republic
Tel.: +0421 (0)48 446 23 18
e-mail: anna.vallusova@umb.sk